

“If the art of war consists in bringing into action upon the decisive point of the theater of operations the greatest possible force, the choice of lines of operations (as the primary means of attaining this end) may be regarded as fundamental in devising a good plan for a campaign.” [1]

Lieutenant General Antoine-Henri Baron de Jomini
Summary of the Art of War, 1838

Ozbrojené síly vedou své aktivity v závislosti na podmínkách daných specifickým operačním prostředím. Operační situace může vyžadovat vedení boje vysoké intenzity, protipovstalecké aktivity, činnosti spojené s vynucováním či posilováním míru, případně jsou řešeny úkoly humanitární pomoci obyvatelstvu. Kombinace těchto aktivit zvyšuje komplikovanost situace, v níž vojska působí. V průběhu procesu plánování musí moderní velitel a jeho plánovači zvažovat nepřehledné množství faktorů, majících vliv na správnou formulaci variant činností k nasazení vojenské síly, pro naplnění stanovených vojenských a politických cílů operace. Vojenské aktivity, kterým na této cestě po staletí dominovala zejména bojová činnost, se postupně stávají komplexnějšími, co se týče jejich vztahu k danému operačnímu prostředí. Velitelé mnohem častěji musí čelit otázkám typu „Jak budeme vést operaci v těchto podmínkách a tomto prostředí?“

Prostřednictvím koncepce operace (operational design) velitel vytváří způsob použití vojsk v operacích. Dovedně v ní využívá koncepty – prvky operačního umění, jež vedou jeho vizi efektivního použití vojsk na cestě k dosažení požadovaného stavu. Jedním z mnoha těchto klíčových komponentů je koncept operačních směrů, který představuje určitou cestu nebo směr, kterým vojska budou postupovat ke vzdálenému cíli. Operační směr byl v minulosti vyjádřen zejména vojenskými aktivitami na podporu vojenských cílů. V současnosti ovšem představuje zobrazení činností vojenského i nevojenského charakteru v daném prostoru a čase, to vše umocněno komplexním působením politických, ekonomických, informačních a jiných nástrojů státní moci. Přestože aplikace konceptu operačních směrů je specifickou oblastí zejména pro vojenského profesionála, je nutné jeho význam a použitelnost chápat komplexně. Článek odhaluje jaká je historie tohoto výrazu, popisuje jeho vývoj jako konceptu operačního umění od geografické orientace vojenských sil k doktrinálnímu prvku plánování současných operací.

Kořeny vzniku teorie

Množství výrazů moderní vojenské terminologie vděčí za svůj vznik zejména rozvoji technologií, zasazeným do hyper-komplexního prostředí. Nové systémy, nové koncepty a jejich součásti na nás působí ze všech oblastí použití vojsk tak často, že je pomalu nestačíme již vnímat, natož dokázat pochopit. Jednadvacáté století je v tomto ohledu zvlášť specifické. Přesto, určité výrazy nebo termíny vojenské teorie a praxe existují

jako nepřerušovaná linie nezávisle od převratů a změn v technologii, organizaci a místě. Jedním z takových je termín „operační směr“. Jeho etymologie odhaluje, že v profesionální vojenské rozpravě je používán již téměř tři staletí.

Vojenští myslitelé a teoretikové v průběhu 18. a 19. století byly jednotni ve svém úsilí určit a definovat racionální sadu principů (založených zejména na kvantifikovatelných datech) pro vedení válek. Tyto údaje přicházely v mnoha formách – topografických mírách, palebném poměru formací nebo tabulkách pro přesuny vojsk. Jiný typ měřitelných dat, geometrický vztah mezi operačním čelem vojska a jeho zásobovací základnou, vytvořil základ historicky prvotního známého konceptu operačních směrů.

Koncept operačních směrů je původně spojen se jménem generálmajora Henry Lloyda [2]. Jeho snaha o zachycení podstaty válčení osmnáctého století vyústila v dílo „*The History of the Late War in Germany, Between the King of Prussia and the Empress of Germany and Her Allies*“. V jeho druhé části, kde pojednává o všeobecných principech války, v souvislosti s teorií operačních směrů uvádí:

*“We have fixed and determined points to lodge our stores and provisions, from whence they are transported to the army, which must proceed from those given points to other fixed and determined points in the enemy’s country, if you carry on an offensive war... The line that unites these points, on which every army must act is called **The Lines of Operations**, and of all those we have mentioned is the most important.”* [3]

Lloyd přisuzoval správnému určení operačního směru značný význam. Podle něj, konečný výsledek války závisel zejména na jeho dobré nebo špatné volbě. Jestliže byl zvolen špatně, všechny úspěchy, jakkoliv brilantní, budou nakonec k ničemu. Jeho pojetí operačních směrů je zaměřeno na uspořádání vojenských formací (např. první operační směr orientován na sever a druhý operační směr orientován na východ) na bojišti. John Shy ve své publikaci „*Makers of Modern Strategy: From Machiavelli to the Nuclear Age*“ uvádí, že toto Lloydovo organizování jednotek se hodí pro širší systematickou diskuzi o válčení, zaměřenou na jediný princip, kdy nerozdělené vojsko, pohybující se na jednom co možná nejkratším a nejbezpečnějším operačním směru může doufat, že se vyhne porážce. Lloydův přístup ovšem odrážel filozofii válčení dané doby – pasivní, obrannou a závislou na logistice a ze současného pohledu byl značně omezen.

Pruský voják a vojenský spisovatel Heinrich Dietrich von Bülow pokračoval v roce 1805 analýzou operačních směrů v pojednání „*Die Lehrsätze des neueren Krieges*“. [4] Bülow zde vysvětluje termín operačních směrů, když uvádí, že existence (vztah) mezi subjektem operace (vojskem) a cílem operace v prostoru, přes který musí vojsko procházet, udává koncept operačních směrů. Tato definice odpovídá jeho rovněž „geometrickému“ pojetí války. Bülowův pohled – společný pokus válčení v 18. století, podobně jako v přírodních vědách, snížit vedení války na kvantifikovatelné aktivity – definoval všechny aspekty vojenských záležitostí v průběhu historického období, kdy se překrývaly dynastické a národní války.

Navzdory Lloydovu i Bülowovu zdůraznění, že koncept operačních směrů zapadá spíše do větší sady pevných principů, jež vládnu válce, vzešla nová strategie, obsažená v díle další významné postavy vojenského umění, barona Henri Jominiho. [5] Jeho prvotní diskuze o operačních směrech je koncepčně podobná oběma autorům.

Uvádí, že *každé válčiště musí vždy mít svou vlastní základnu, svůj cílový bod, své zóny a operační směry spojující cílové body se základnou.*

Takový pohled byl zaměřen výrazně lineárně, s bojištěm ideálně geometrickým a samostatným. Ve svém díle „*Précis de l'Art de la Guerre*“ (Umění války), jež je řazeno k nevlivnějším knihám k problematice válčení, vyzdvihl význam operačních směrů následovně:

„*The great art, then, of properly directing lines of operations, is so to establish them in reference to the bases and to the marches of the army as to seize the communications of the enemy without imperiling one's own, and is the most important and most difficult problem in strategy.*” [6]

Jak zde Jomini uvádí, **určení (stanovení) operačních směrů je** (vzhledem k vlastní základně a k postupům vojska) **velkým uměním i co se týče zmocnění se komunikací protivníka, aniž by byly ohroženy vlastní. Ve strategii to mělo představovat nejdůležitější a nejobtížnější problém.**

Podle Jominiho nebyl operační směr pouhým vztahem mezi vojskem a jeho skladišti. Správné určení operačního směru vnímal jako „uchopení se iniciativy vojskem“, které se zmocnilo rozhodujících bodů kontrolovaných protivníkem. Jominiho to vedlo ke srovnání relativních výhod a nevýhod vlastních operačních směrů v čase, prostoru a koncentraci sil vzhledem se směry protivníka. Metodou indukce (pozorováním a zkušenostmi) pak rozvinul vlastní koncepci vnitřních a vnějších operačních směrů.

Obr.: Antoine-Henri Jomini

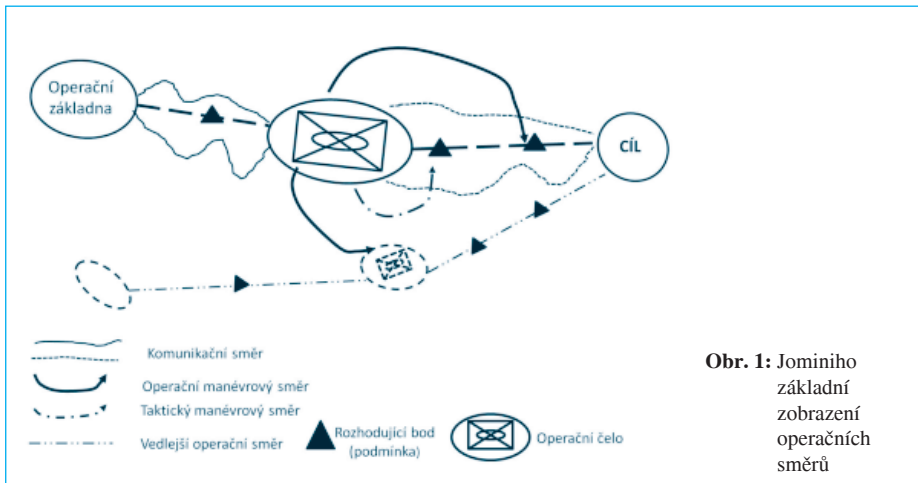
Jominiho teorie operačních směrů

Jominiho teorie operačních směrů tvoří jen část jeho díla „Umění války“, [7] kde o ní pojednává v článku XVII při rozpravě o operačním prostoru (prostoru válčiště) a následně v článku XXI, věnovaném rozpravě o operačních pásmech a operačních směrech. Podle něj jsou všechny tyto prvky vzájemně operačně provázány.

Termínem **operační pásmo** Jomini definoval rozsáhlou část celkového válčiště, které může být vojskem překračováno za účelem dosažení svého cíle, ať již samostatně nebo v součinnosti s jinými (vojsky). **Operační směr** pak určoval část tohoto celku, ve kterém vojsko provádí své aktivity.

Podle Jominiho je **operační směr tvořen operační základnou, komunikačními směry, tzv. operačním čelem, manévrovými směry (směry pro manévr) a prostory (body) splnění stanoveného cíle.** Posledně jmenované jsou v součásti konceptu rozhodujících bodů (rozhodujících podmínek), dalšího významného konceptu používaného při tvorbě koncepce operace. Význam jednotlivých prvků operačních směrů Jomini popisuje následovně:

- **Operační základna** je prostor „ze kterého vojsko získává posílení a zdroje, ze kterých zahajuje ofenzivu, do kterých ustupuje, když je to nezbytné a kterými je podporován, když zaujímá pozice pro obranu země“. [8]
- **Komunikační směry** podle Jominiho „určují použitelné (schůdné) cesty mezi různými částmi vojska zaujímajícího různá postavení v celém operačním pásmu. Jsou to cesty, po kterých se přesouvá posílení a zdroje mezi vojskem a základnou). [9]
- **Operační čelo** (tzv. „*front of operations*“) představuje část prostoru válčiště, kde je vysoká pravděpodobnost kontaktu s protivníkem.

- **Manévrové směry** jsou směry, které by vojsko následovalo pro dosažení rozhodujícího bodu nebo aby provedlo významný manévr, který vyžaduje dočasné odklonění z hlavního operačního směru. Směry pro manévr jsou dočasné a doplňují hlavní operační směry.
- **Prostory (body) splnění stanoveného cíle** jsou rozhodující body týkající se plánu tažení, jež mají značný vliv buď na výsledek celého tažení, nebo jednotlivou akci. Mohou to být řeky, hory, pevnosti nebo křižovatky cest. Když jsou jednotlivé rozhodující body spojeny a vnímány ve vztahu k operačnímu směru, stávají se mezi-lehlými cíli, přičemž tvoří doplňkové spojení od operační základny k cíli.

Jomini nevyklučoval, že v některých případech může operační pásmo představovat pouze jediný operační směr, a to v závislosti na konfiguraci terénu nebo nízkém počtu použitelných cest pro vojsko. Operačním směrem mohla být téměř jakákoliv dobrá silnice či cesta v závislosti na okolnostech a podmínkách (prostorových, časových i v závislosti na činnosti protivníka), pokud ležela „ve sféře zájmu“. Operační pásmo však zpravidla bylo tvořeno několika operačními směry, závislými částečně na plánech tažení a částečně na počtu komunikačních směrů existujících v prostoru operace.

Jednotlivé operační směry Jomini definuje a dělí do různých tříd podle významu, který mají v daném prostoru operace či válčiště. Za rozhodující považoval jejich vztah vůči rozličnému postavení protivníka, komunikaci (spojení) na válečném poli a iniciativu velitele. Operační směry rozlišoval Jomini následovně:

- **jednoduché operační směry** jsou směry vojska (armády) působícího od hranice (daného místa), jestliže není rozděleno do větších nezávislých celků,
- **dvojitě operační směry** jsou směry dvou nezávislých armád postupujících ze stejné hranice nebo dvou téměř stejných armád pod velením jednoho generála, ale jsou od sebe prostorově nebo časově velmi odděleny,
- **vnitřní operační směry** jsou směry používané jednou nebo dvěma armádami čelícími několika celkům protivníka a majícím takový směr, že generál (velící) může soustředit vojsko a manévrovat s veškerou jeho silou dříve, než by bylo zapotřebí bránit se větší síle protivníka,

- **vnější operační směry** jsou to takové, které jsou utvořeny vojskem, jež operuje ve stejném čase na obou křídlech protivníka, nebo proti několika jeho částem,
- **koncentrické (sbíhající se) operační směry** jsou směry vzdalující se od velmi vzdálených bodů a střetávající se ve stejném bodu buď před, nebo za operační základnou,
- **divergentní (odchylující se) operační směry** jsou směry, kterými vojsko opouští daný bod pro přesun k několika různým bodům. tyto směry ovšem vyžadují rozdělení vojska,
- existují rovněž **hluboké směry**, které jsou jednoduše **dlouhé směry** (bez dalšího Jominiho komentáře),
- termínem **manévrové směry** Jomini vyjadřoval přechodné (momentální) strategické směry, často používané pro samostatný, dočasný manévr, tyto by neměly být směřovány se skutečnými operačními směry,
- **sekundární (druhotné) směry** jsou směry dvou uskupení vojska působících na vzdálenost, která dovoluje vzájemnou podporu,
- **nahodilé (vedlejší) směry** jsou směry způsobené událostmi, které mění původní plán a operaci dávají nový směr, tyto mají nejvyšší důležitost, *pravý okamžik jejich použití může rozpoznat pouze velká a činná mysl*,
- **dočasné (provizorní) a konečné operační směry**, první určují směr přijatý vojskem v předběžné akci, po které musí následovat výběr výhodnějšího (konečného) nebo přímého směru.

Jomini identifikoval dva typy operačních směrů:

- **přírodní** (řeky, pohoří, mořské pobřeží, oceány, pouště, umělé, stálé stavby, které zužují (omezují) vedení boje jako jsou opevnění, vojenské základny, politické hranice a cestní síť,
- **směry týkající se výlučně strategické volby** (kde bojovat, za jakým účelem, jakou silou, atd.).

Jominiho expanze konceptu operačních směrů

Jominiho zavedení konceptů vnitřních a vnějších směrů bylo hlavní odchylkou od statického konceptu Lloydova, který viděl operační směr pouze jako jednoduchou čáru spojující vojsko se skladištěm. Kontrastně, Jomini vnímal operační směr jako všeobšáhle aktivity vojenských sil sloužící ke zmocnění se rozhodujících bodů kontrolovaných protivníkem. To jej vedlo k porovnání relativních výhod a nevýhod vlastních operačních směrů v čase, prostoru a koncentraci sil vůči směrům protivníka. Induktivní logikou pak dále rozpracoval koncept vnitřních a vnějších operačních směrů.

Pro porovnání těchto protichůdných operačních směrů, se zaměřil na dynamický vztah mezi faktory prostoru, času a koncentrace. Jsou to stejné dynamické faktory, které Clausewitz použil k definování prostoru operace, armády a tažení ve druhé kapitole páté knihy svého vrcholného díla „O válce“. Oba Jominiho koncepty (vnitřních a vnějších směrů) začínají z postavení (pozice) vojenské síly. Vnitřními operačními směry využívá slabší protivník dočasné postavení své síly k porážce silnějšího oponenta po částech v daném čase, avšak dříve, než tento může soustředit svou větší sílu. Po vnějších operačních směrech pak musí silnější protivník dominovat nad slabším jak v prostoru, tak i čase.

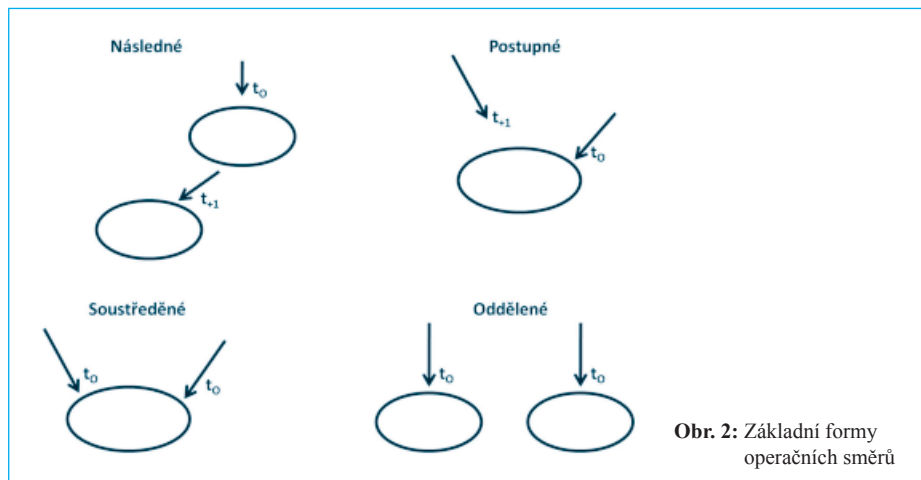
Jomini na podporu rozvoje svého konceptu provádí rozbor válek a tažení francouzské revoluce a napoleonského období. Rovněž analyzuje boje Fridricha II. Velikého, zejména jeho vítězství nad Rakouskem u Leuthenu (Lutynia) v roce 1757. [10] Jeho vlastní zkušenosti z napoleonských válek jej přesvědčily, že vnitřní směry byly nadřazenou formou manévru. Ojedinelé vítězství po vnějších směrech u Lipska, [11] tak osudové pro Napoleona, na Jominioho zvláštní dojem nezanechalo. Podle něj zejména vnitřní směry umožňují generálovi zahájit činnost, strategické přesuny na důležitých bodech, a působit větší silou než má protivník. [12] Tento jednoduchý kauzální vzájemný vztah mezi vnitřními operačními směry a úspěchem v boji formuje významný prvek Jominioho základního principu, rozděleného do čtyř maxim, který zdůrazňuje, že velitel by měl převzít strategickou iniciativu v útoku, vést manévr tak, aby ohrozil komunikační a zásobovací směry (trasy) protivníka, měl by koncentrovat část svých sil proti rozhodujícím bodům a současně zaútočit na část jeho sil a konečně, mobilitou, překvapením a následným rychlým pronásledováním dosáhnout nad protivníkem vítězství.

Oba koncepty (vnitřních a vnějších směrů) zobrazují Jominioho pozorování a zkušenosti a rovněž geostrategickou pozici Napoleona, na jehož genialitě Jomini svou práci založil. Jestliže bychom mohli vystihnout slova, jež odrážejí jednotlivou podstatu a dynamiku vztahu mezi prostorem, koncentrací síly a časem, lze určit čtyři odlišné formy operačních směrů, a tím i čtyři možné varianty tohoto vzájemného vztahu.

Mezi prostorem, koncentrací a časem existují:

- **následné operační směry** (koncentrace v různých prostorech v různých časech, Jomini to uváděl na příkladu bitev u Ulmu a Slavkova),
- **postupné operační směry** (koncentrace ve stejném prostoru v různém čase),
- **soustředěné operační směry** (koncentrace ve stejném prostoru ve stejném čase) a
- **oddělené operační směry** (koncentrace v různých prostorech ve stejném čase)

Uvedeným variantám pak lze vhodně přiřadit označení následná, postupná, soustředěná a oddělená.

Při uvažování nad vnitřními a vnějšími operačními směry lze z uvedených variant odvodit množství různých kombinací, s jejich vlastními výhodami i nevýhodami. Jomini se snažil pevně stanovit tento vztah, za což byl kritizován. Každá situace měla být posuzována zvlášť. Jednotlivé formy ovšem dávají rámec vzájemného vztahu, ze kterého možno vnímat dynamiku koncentrace, prostoru a času a následně tak určit výhody a nevýhody dané situace.

Vzájemný vztah konceptu operačních směrů a dalších prvků operačního umění

Operační směry ve všeobecnosti směřují k určenému těžišti protivníka. Klasický koncept těžiště je založený na principu soustředění (koncentrace). Clausewitz, když se zaměřuje na ozbrojené síly protivníka, zdůrazňuje: „**Těžiště je vždycky tam, kde je pohromadě většina hmoty, tak jako je vždycky nejúčinnější náraz proti těžišti břemene, stejně jako je nejmohutnější úder, jenž je veden těžištěm síly ... Čím více síly můžeme soustředit na těžiště, tím jistější a masivnější bude účinek.**“ [13]

Clausewitz rovněž říká, že nejlepší strategií je vždy být dostatečně silný za prvé všeobecně, za druhé v rozhodujících bodech. Pro něj není vyššího či jednoduššího pravidla pro strategii, než držet své síly spolu. Soustředění sil by ovšem nemělo být zaměřováno za nahromadění sil. Nahromaděná vojenská síla je prostorově koncentrována, ovšem je zranitelná, nepružná a strnulá. Hromadění sil je všeobecně prospěšné spíše na taktické úrovni vůči rozhodujícím, terénně orientovaným bodům. Proti tomu soustředění – koncentrace – je agilnější a prospěšnější na operační úrovni války, umožňuje ohrozit více rozhodujících bodů, a tak získat nutnou iniciativu.

Podle námořního стратега Juliana Corbeta zásada „držet své síly spolu“ ovšem neznamená nezbytně držet je všechny koncentrovány (prostorově) pohromadě, ale spíše je udržovat v takovém uspořádání že kdykoliv se mohou rychle a lehce spojit. [14] Napoleon tohle nazýval „shromážděním“. Znamenalo to umístění hlavních jednotek v takové pochodové vzdálenosti, aby si mohly zabezpečit vzájemnou podporu. Clausewitzovo těžiště a Jominioho koncept operačních směrů jsou obvykle viděny jako vzájemně uzavřené, vylučující se koncepty, přitom ve skutečnosti jsou v sobě navzájem zahrnuté. Koncentrace je společným bodem pro oba prvky. Základem klasického konceptu těžiště je vyšší koncentrace sil. Základem operačního směru je tuto koncentraci sil ulehčit a podporovat ji.

S operačními směry jsou spojeny čtyři charakteristiky, jež významně ovlivňují průběh operace – omezená kapacita sil, kulminace se vzdáleností, ofenzivní charakter a dlouhodobé trvání. Škála sil (omezená kapacita), jež mohou být zasazeny podél operačního směru, je přímo úměrná místu opuštění operační základny, množství těchto sil omezuje kapacita infrastruktury operačního směru. Podle Basila Liddella-Harta počty za určitý bod již síle armády nic nepřidají, zvyšují její nečinnost a činí ji naprosto neovladatelnou. Škála sil operujících podél operačního směru je rovněž nepřímo úměrná jeho délce, jinými slovy, hustota sil se zmenšuje se vzdáleností. Čím dále vojenské síly postupují od své základny, tím více je potřeba přepravních prostředků, a rovněž jejich zásobování vyžaduje víc času. Jestliže kapacita základny není zvýšena nebo komunikační směry zkráceny (případně obojí), v daném času bude pro vojska

doručeno méně zásob. S narůstající vzdáleností klesá útočná schopnost sil, a tím může dojít k jejich kulminaci.

Přírozenou vlastností operačních směrů je jejich „útočná povaha“. Tento ofenzivní charakter je odvozen Jominiho rozlišováním mezi obrannými liniemi a operačními směry. Obranné linie mají spíše obranný cíl (negativní), zatímco operační směry útočný (pozitivní). Stálost (trvání) operačního směru je dlouhodobá. Toto opět odvozuje Jominiho rozlišování mezi směry pro manévr, které jsou dočasné, zatímco operační směry existují až do doby vítězství nebo kulminace. [15]

Z díla Fridricha II. Velikého, Lloyda, Napoleona, Jominiho i Moltkeho lze vybrat několik principů, které operační umění uznává jako všeobecné zásady či principy války, jsou doktrinálně uznávané a jsou spojeny s aplikací konceptu operačních směrů.

K takovým patří: principy cíle, jednoty úsilí, manévru, pohyblivosti, koncentrace, nepřetržitosti, předvídání a bezpečnosti. Princip **cíle** je aplikován, jestliže smyslem operace je vítězství. Lloyd ve svém třetím principu k operačním směrům napsal: „Ten (operační směr) vede k nějakému rozhodujícímu objektu, jinak deset tažení, ačkoli šťastných, ti nedá nic cenného.“ [16] Tento princip podřizuje taktickou úroveň operační v následování strategického cíle. Operační směr by měl mít alespoň jeden cíl. Napoleon v maximě XII uvádí: „Armáda by měla mít jeden operační směr. Měl by být starostlivě chráněn a kromě nejzazšího případu by neměl být nikdy opuštěn.“ Podle vojenského historika Davida Chandlera, když Napoleon zdůrazňoval jediný operační směr, nenaznačuje, že všechny jednotky by měly použít jen jednu cestu. Konstatuje, že cíl musí být jasně definován a každá formace musí být namířena směrem na něj, čímž všichni se soustředí na **jednotu úsilí**. Princip **manévru** platí při uplatnění zásady, že cílem operačního směru je získání poziční výhody nad protivníkem.

Když Jomini ve svém díle pojednává o konceptu rozhodujícího bodu, zaměřuje se na „získání značné výhody“. Ve svých zásadách to zdůrazňuje jako vržení hromady vojska strategickým pohybem na rozhodující body válčiště a komunikace protivníka, aniž by došlo k vlastním poškozením.

Získání poziční výhody nad protivníkem vyžaduje aplikaci principu **pohyblivosti**. Napoleon toto předpokládá ve svém maximě XX [17] „Změna operačního směru“, když uvádí, že armáda, která dovedně mění své operační směry, klame protivníka ignorujícího svůj týl, nebo i jeho slabá místa, která jsou napadnutelná. Jomini rovněž píše: „Vedlejší směry jsou takové, jež jsou zapříčiněny událostmi, jež mění původní plán a operaci dávají nový směr. Tyto mají nejvyšší důležitost. Správná příležitost pro jejich použití je plně rozpoznána pouze velkou a čilou myslí.“ [18]

Základním požadavkem operačního směru je umožnit **koncentraci sil**. Velitel nemůže protivníkovi vnutit svou vůli bez vyšší koncentrace sil. Udržování koncentrace je ovšem složitý úkol. Podle Moltkeho [19] každá těsná koncentrace velkých mas znamená neodmyslitelnou kalamitu.

Udržování potřebné koncentrace sil vyžaduje **nepřetržitost** plnění jednotlivých opatření. Přerušení logistické podpory přímo ovlivňuje bojovou sílu vojsk. Účinek takového přerušení může být minimalizován, jestliže je předvídan.

Prostřednictvím svého konceptu „centre d'operations“ (mobilních logistických vlaků) Napoleon bez problémů oddělil své komunikační směry, aniž by došlo k přerušení kontinuity podpory. Dokázal to tím, že měl dostatek zásob uložených v rezervě

k udržování sil až do doby zřízení nových komunikačních směrů na podporu nového operačního směru.

Předvídání umožňuje stanovit a udržet tempo, dosáhnout iniciativu a rovněž dovolu- je udržovat nepřetržitost přípravou na neočekávané. Předvídání nakonec podporuje i pohyblivost tím, že veliteli umožňuje získat více času, než má jeho protivník.

Operační směry vyžadují **bezpečnost** – ochranu přidružených komunikačních směrů. Fridrich II. Veliký ve svém projektu o tažení do českých zemí napsal, že poté, co je zvoleno místo útoku, je nezbytné zvážit bezpečnost skladů a krajiny... pro pokrytí krajiny takovým způsobem, aby konvoje z vnitrozemí, které zásobují a doplňují sklady ve stanoveném prostoru, tam mohly dorazit v bezpečí. Rovněž podle Moltkeho bude téměř vždy nutno ponechat silný oddíl pro ochranu komunikačních směrů, a tím oslabit prostředky pro útok, jež následuje po obklíčení. [20]

Pokud lze shrnout předešlé, koncept operačních směrů napomáhá veliteli v orientaci vojenské síly na operační cíle, v pohybu a koncentraci sil a zaujetí výhodného postavení pro dosažení stanovených cílů v operaci. Takovýto závěr byl již v 19. století předví- dán ruským stratégem G. A. Leerem. Vojenský teoretik A. A. Svečin [21] to ve svém díle „Strategie“ vystihl následovně: „Leer viděl operační směr v zásadě jako operaci ve smyslu jejího cíle a řízení. Část tohoto směru, která byla pokryta (vojskem), před- stavovala teritoriální cesty spojující ozbrojené síly se svou základnou, zatímco část, směru, která pokryta nebyla, představovala myšlenku a plán operace.“ [22] Operační směr podle Leera zahrnoval dva prvky, logistický a manévrový.

Udržování požadované koncentrace sil vyžaduje působení aktivní operační logis- tiky (logistiky na operační úrovni). Tato je zaměřena na stanovení opatření k zajištění vojenských přeprav, soustřeďování a následného přesunu vyčleněných součástí ozbro- jených sil do stanovených prostorů, pořizování, rekonstrukce, opravy a údržbu zařízení infrastruktury, zajišťování dalších funkcí logistiky pro síly působící v prostoru operace. Logistické možnosti určují proveditelnost záměru operace. Doktríny všeobecně zdůraz- ňují, že logistika stanovuje limity operací, proces operačního plánování bez průběžného hodnocení logistických možností se neobejde. Na možnostech logistiky je závislý operační manévr, ta určuje, zda je proveditelný či nikoliv.

Druhá část operačního směru je tvořena manévrovým komponentem, jenž je složen z prostoru soustřeďování a směrů pro manévr. Obě části staví vojenskou sílu do výhodné pozice k vedení rozhodujících operací. Prostor soustřeďování je prostorem, kde se vojenské jednotky shromažďují a připravují k další činnosti. Umožňuje rozptýlení, zajišťuje krytí a maskování vojsk. Je mimo dosah paleb dělostřelectva středního dosahu a má dobrou dopravní infrastrukturu. Jomini rozlišoval mezi směry pro manévr a operačními směry. Podle něj se strategické (operační) směry pro manévr zásadně lišily od operačních směrů. Termín „strategický“ použil pro všechny komunikace vedoucí nejpřímější nebo nejvý- hodnější cestou (směrem) z jednoho rozhodujícího (důležitého) bodu k jinému, rovněž tak ze strategického čela armády ke všem jejím cílovým bodům. Jominiho válčiště je křížováno velkým množstvím takových směrů, ovšem v jakémkoliv daném čase jsou považovány za skutečně důležité jen takové, které jsou naplánovány vzhledem k zamýš- lené akci. To činí jasný rozdíl mezi hlavním operačním směrem celého tažení a těmito strategickými (výhodnými), které jsou dočasné a mění se v průběhu operace.

Jominiho hlavní směr orientuje vojenskou sílu, dočasné směry jí poskytují výhodu taktického manévru. Tato výhoda usnadňuje postup podél hlavního směru. Směry

pro manévry vychází z hlavního operačního směru, který je zároveň operační osou. Tento směr je obvykle určován infrastrukturou mezi základnou a stanoveným cílem, silnicemi a železnicemi. Směry pro manévry ovšem infrastrukturou omezeny nejsou. Vychází z prostoru soustředění, mohou zahrnovat silnice, ale svázané s nimi nejsou. Využívají terén a průchozí koridory v něm k získání poziční výhody nad protivníkem. K získání taktické výhody se mohou odklonit od komunikačních směrů. Jak daleko a dlouho mohou vojenské síly manévrovat bez komunikačního směru je závislé na možnostech jejich organické logistiky a průběhu operace. Jomini směry pro manévry nijak dále nedělil, lze však uvažovat o dvou typech – taktických a operačních manévrových směrů. Zatímco taktické manévrové směry jsou orientovány na formace protivníka a usnadňují zničení jeho bližších jednotek, operační jsou používány na jeho dezorganizaci v hloubce, odříznutí, přerušení a zabránění využívat jeho komunikační směry a umožnění zřízení nových vlastních operačních směrů.

Operační manévrové směry dovolují veliteli využít příležitosti. Jomini tyto příležitosti označil jako vedlejší operační směry. Tyto se objevují při změně původního plánu a operaci dávají nový směr. Operační manévrové směry rovněž dovolují veliteli stanovit nové operační směry. Když situace dovoluje kombinaci obou typů, účinek destrukce a dezorganizace protivníka může nakonec vyústit v jeho porážku. Ačkoli riziko je při manévru neodmyslitelné, manévrové směry by neměly být voleny unáhleně a bezhlavě, aby se operační směry nestaly katastroficky zranitelnými vůči aktivitám protivníka. Jomini k tomuto napsal: „Je všeobecně důležité, ve výběru těchto dočasných strategických směrů, neponechat operační směr vystaven útoku protivníka.“ [23]

Závěr

Přestože Jominioho koncept operačních směrů představuje značný přínos vojenského umění, nelze neuvést i jeho některá negativa. Nedostatek čistoty v pojmech týkajících se konceptu je patrný, protože Jomini vytváří nadměrný počet podkategorií operačních směrů, což je spíše matoucí než srozumitelné. Zdrojem nejasností kolem Jominioho konceptu operačních směrů bylo například i jeho spojení s termínem „strategické manévrové směry“. To zřejmě představovalo Jominioho fúzi toho, co je nyní označováno jako samostatná nebo odlišná úroveň války (strategická a operační). Je to logické, v době Napoleona operační úroveň války, tak jak ji známe dnes, neexistovala, vše bylo věcí strategie a taktiky. Ve stávající odborné terminologii tento pojem již nenalezneme. Koncept byl použitelný jen v čistě geografickém kontextu, charakterizovaném konvenčním bojištěm 18. a 19. století, kde manévrovaly armády k rozhodujícímu strategickému setkání „jednoho okamihu“. Jinými slovy, Jomini použil operační směry pro popsání geografického vztahu mezi operační základnou vojska a jeho konečným cílem, který charakteristicky zahrnoval rozhodující bitvu s vojskem protivníka.

Přes některé nedostatky Jominioho vojenské dílo bylo a pořád zůstává bohatým zdrojem zkušeností a informací z vojenského umění. Své dílo obohatil rovněž i principy, jež byly použity Caesarem, Scipiem [24], Johnem Churchilllem, vévodou z Marlborough, [25] či Evženem Savojským. [26] Jomini na obhajobu a podporu svých tvrzení použil bezpočet příkladů souvisejících s taženými zejména z napoleonské éry válčení (Ulm, Jena, Wagram, Slavkov, Waterloo) apod. Mnohými historiky je stále uznáván jako zakladatel moderní strategie. [27] V jeho rukopisu lze poznat didaktický, popisný přístup

vyjádřený detailním slovníkem geometrických termínů. „Jeho intelligence, obratné pero a aktuální válečné zkušenosti učinily jeho dílo věrohodnějším a užitečnějším než může naznačovat stručný výtah.“ [28] Jominiho myšlenky byly často zohledňovány v učebních osnovách vojenských škol a staly se inspirací idejí a principů pro generace autorů vojenských doktrín. Jominiho koncept operačních směrů se stal základem teorie, která pomáhá současným velitelům aplikovat tento prvek operačního umění v průběhu tvorby koncepce operace.

Pokračování

Poznámky k textu:

- [1] JOMINI, Antoine-Henri. *The Art of War*. The Project Gutenberg EBook of The Art of War, by Henri de Jomini, <http://www.gutenberg.org/files/13549/13549-h/13549-h.htm>, str. 114.
- [2] **Henry Humphrey Evans Lloyd** (1718-1783) byl velšský armádní důstojník a vojenský spisovatel, sloužil ve francouzské, pruské, rakouské i ruské armádě v průběhu sedmileté války. Jeho díla věnovaná vojenské teorii byla studována např. americkým prezidentem Georgem Washingtonem nebo generálem Pattonem. Z hlediska úvah o vedení zákopové války v průběhu první světové války značně ovlivnila J.F.C. Fullera.
- [3] LLOYD, Henry. *The History of the Late War in Germany, Between the King of Prussia and the Empress of Germany and Her Allies*. London, 1781 (2. vydání), str. 133-134. Pozn. autora: „Stanovili jsme body (místa) pro uložení našich zásob a proviantu, odkud jsou přepravovány vojsku, které musí postupovat z těchto daných bodů k dalším stanoveným a určeným bodům v zemi protivníka, jestliže se spoléháš na ofenzivní válku... Čára (směr), která spojuje tyto body, po kterých musí postupovat každé vojsko, je nazývána operačními směry a ze všech, o nichž jsme se zmínili, je nejdůležitější.“
- [4] Lze přeložit jako „Poučení z nových válek“.
- [5] **Antoine-Henri baron Jomini** (1779-1869) francouzský a později ruský generál, jeden z nejvíce oslavovaných autorů vojenské literatury napoleonské doby. Byl zakladatel moderní vojenské logistiky, tvůrce a inspirátor vojenských doktrín velmocí od 19. století do dnešní doby. Je řazen k nejvýznamnějším vojenským teoretikům, jako byli Carl von Clausewitz, Liddell-Hart nebo teoretik tankových válek J.F.C. Fuller.
- [6] JOMINI, str. 120.
- [7] Jominiho „Umění války“ není omezeno jen na teorii operačních směrů. V souvislosti s tímto konceptem je i v současnosti inspirujícím článkem XIX, ve kterém pojednává o **strategických směrech a bodech, rozhodujících bodech a cílových bodech operace**. Význam **strategických směrů** viděl ve spojování rozhodujících bodů prostoru operace, a to buď mezi sebou navzájem, nebo s čelem operace. Strategickým směrem rovněž nazýval směr, který by vojsko následovalo k dosažení jednoho z těchto rozhodujících bodů nebo aby provedlo důležitý manévř, vyžadující dočasné odchýlení vojsk z hlavního operačního směru.
- [8] JOMINI, str. 77: “A base of operations is the portion of country from which the army obtains its reinforcements and resources, from which it starts when it takes the offensive, to which it retreats when necessary, and by which it is supported when it takes position to cover the country defensively.“ Terminologický slovník pojmů a definic NATO AAP-6 (verze pro červen 2009) definuje tuto základnu dvěma významy, a to jako „prostor nebo místo, kde jsou zařízení poskytující logistické nebo jiné zabezpečení“, nebo jako „prostor, odkud jsou zahajovány a zabezpečovány (podporovány) operace (činnost)“.
- [9] JOMINI, str. 101: “Lines of communications designate the practicable routes between the different portions of the army occupying different positions throughout the zone of operations.“ Podle AAP-6 jsou to: „Pozemní, námořní a vzdušné trasy, které spojují operující ozbrojené síly s jednou nebo více operačními základnami a podél kterých je prováděno zásobování a přísun posil.“
- [10] V bitvě u Leuthenu (Lutynia) 5. prosince 1757 Fridrich (Bedřich) II. Veliký. způsobil rozhodující porážku mnohem větší rakouské armádě, vedené Karlem Alexandrem princem Lotrinským, čímž zajistil pruskou nadvládu nad Slezskem v průběhu sedmileté války.
- [11] Bitva u Lipska (známá též jako „bitva národů“) byla rozhodující a největší bitvou napoleonských válek. Odehrála se ve dnech 16. října až 19. října 1813 u německého Lipska. Spojené armády Rakouska, Pruska, Ruska a Švédska v ní rozdrtily podstatně slabší armádu francouzského císaře Napoleona. Koa-

- ličním vojskům velel Karel Filip kníže Schwarzenberg, autorem spojeneckých plánů byl náčelník jeho štábu Jan Radecký z Radče. Viz http://cs.wikipedia.org/wiki/Bitva_u_Lipska.
- [12] JOMINI, str. 114.
- [13] JOMINI, str. 437.
- [14] CORBETT, Julian Stafford, *Some Principles of Maritime Strategy*, the Project Gutenberg EBook Principles Of Maritime Strategy, <http://www.gutenberg.org/files/15076/15076-h/15076-h.htm>.
- [15] JOMINI, str. 68, 95 a 128.
- [16] LLOYD, str. 137.
- [17] <http://www.military-info.com/freebies/maximsn.htm>.
- [18] JOMINI, str. 70.
- [19] **Helmuth Karl Bernhard hrabě von Moltke** (1800-1891), pruský generál, sloužil třicet let jako náčelník generálního štábu pruských a posléze německých vojsk (1857-1888), jeden z největších stratégů konce 19. století, tvůrce nové, moderní metody řízení vojsk v poli. Často je zmiňován jako Moltke starší, aby jej bylo možné odlišit od jeho synovce Helmutha von Moltke mladšího (1848-1916), náčelníka generálního štábu německého císařství 1906-1914, jenž velel německé armádě při propuknutí první světové války, http://en.wikipedia.org/wiki/Helmuth_von_Moltke_the_Elder.
- [20] COXWELL, Charles W. *On Lines of Operation: A Framework for Campaign Design*, str. 14
- [21] **Alexander A. Svečín** (1878-1938), jeden z klíčových intelektuálních představitelů Rudé armády během tzv. zlatého věku sovětské vojenské teorie (1918-1937). Byl rozhodující postavou v ustanovení nového a revolučního chápání moderní války. Na základě myšlenek vojenských myslitelů konce osmnáctého a devatenáctého století a jeho vlastního intenzivního studia ruských imperiálních vojenských zkušeností, Svečín publikoval své názory v díle *Strategie*, kde význam termínu „strategie“ přeformuloval. Zde definoval strategii jako umění kombinování příprav na válku a seskupování operací pro dosažení cíle, který válka určila pro ozbrojené síly. Po většinu své profesionální kariéry Svečín vedl dlouhé debaty s dalším významným sovětským velitelem a teoretikem Michailem N. Tuchačevským. Svečínovy názory v *Strategii* i jinde byly, že moderní válka by byla dlouhá a vyčerpávající. Tuchačevský zastával opačný názor, že s pomocí technologie by státy mohly vést rychlé, rozhodující války. Jejich charakteristickým znakem byla anihilace (vyhlazení). Svečín byl nejen plodný spisovatel, ale také skvělý učitel, jenž vychoval generaci sovětských vojenských vůdců, kteří pomohli vyhrát druhou světovou válku. V době stalinistických čistek byl v roce 1938 popraven jako nepřítel státu.
- [22] SVECHIN, Aleksandr A. *Strategy*, Edit. Kent Lee, Minneapolis: East view Publications, 1992. ISBN: 1-879944-33-2.
- [23] JOMINI, str. 129
- [24] **Publius Cornelius Scipio Africanus** (236 př.n.l.-183 př.n.l.), také Scipio Africanus starší, byl římským politikem a vojevůdcem v době druhé punské války, v níž dosáhl nesmrtelné slávy jako vítěz nad Hannibalem. Za to mu bylo uděleno přízvisko Africanus, často byl také nazýván římský Hannibal. Díky svým schopnostem vstoupil do historie jako jeden z největších vojevůdců starověku, viz také: http://cs.wikipedia.org/wiki/Scipio_Africanus.
- [25] **John Churchill, vévoda z Marlborough** (1650-1722), anglický šlechtic a vojevůdce, který se proslavil za válek o španělské dědictví. Předek Winstona Churchilla. Ve válkách o dědictví španělské vedl anglická a holandská vojska na kontinentě. Dosáhl několika brilantních úspěchů jednak sám (bitva u Ramillies, překonání linie Non plus ultra), jednak společně se svým přítelem a velitelem habsburských jednotek, Evženem Savojským (bitva u Höchstädtu, bitva u Oudenaarde). Je považován za jednoho z nejlepších vojevůdců své doby. Viz také: http://en.wikipedia.org/wiki/John_Churchill,_1st_Duke_of_Marlborough.
- [26] **Evžen František, princ savojský a carignanský, hrabě ze Soissons** (1663-1736), rakouský vojevůdce a politik francouzského původu, generalissimus vojsk rakouských Habsburků a jeden z největších vojevůdců konce 17. a počátku 18. století. Je považován za jednoho z největších „turkobijců“. Viz také: http://en.wikipedia.org/wiki/Prince_Eugene_of_Savoy.
- [27] SHY, John. Jomini. In: *Makers of Modern Strategy: From Machiavelli to the Nuclear Age*, str. 144. Shy zde poskytuje myšlenkově provokující analýzu Jominioho včetně stručného úvodu k růstu jeho osoby na důležitosti.
- [28] BASSFORD, Christopher. *Jomini and Clausewitz: Their Interaction*. Upravená verze dokumentu prezentována na 23. zasedání konzorcia O revoluční Evropě na Georgia State University dne 26. února 1993. Viz také <http://www.clausewitz.com/readings/Bassford/Jomini/JOMINIX.htm>.